मुख्य निष्कर्ष :

१. कोकणातील शेती ही पारंपारिक पध्दतीने केली जाते. त्याठिकाणी घरामधील धान्यांचाच बियाणे म्हणून वापर करतात. याचा परिणाम उत्पादनावर होतो.

२. फळबागांची लागवड सिंधुदूर्ग जिल्हयामध्ये वाढत आहे. त्यामुळे तेथील आर्थिक विकास होत असलेला दिसून येतो. त्यामध्ये आंबा, काजू, नारळ, सुपारी या पिकाखालील क्षेत्र वाढत आहे.

३. नैसर्गिक साधनसंपत्तीची भरपूर प्रमाणात उपलब्धता असल्याने, आणि पिकांच्या वाढीसाठी तेथील पोषक वातावरण योग्य असल्याने कोकणात फळबाग लागवडीत वाढ झाली आहे. त्यामुळे खेडयातील लोकांचे फक्त उत्पादनच न वाढता, रोजगाराची संधी देखील उपलब्ध झालेली आहे. परिणामी मुंबईकडे होणारे कोकणवासीयांचे स्थलांतर कमी होत आहे.

४. गोवा, केरळ या ठिकाणच्या परशियन नेट यांच्यामुळे स्थानिक लोकांच्या मासेमारी व्यवसायांवर परिणाम होत आहे. त्याचबरोबर पर्यावरणाचा देखील -हास होत आहे. पिरावाडीमधील मच्छ व्यवसाय हे वैयक्तीक न होता रापणसंघाद्वारे होत आहे. या उलट जर विचार केला तर तारकर्लीमध्ये रापण संघाद्वारे मासेमारी केली जाते. मासेमारी संदर्भात विचार केला तर लोकांच्या उत्पादनांवर परिणाम झालेला दिसतो.

५. मासेमारी संदर्भात ऐतिहासीक आढावा यावरून स्थानिक लोक रापण संघाद्वारे हा व्यवसाय करतात.

६. काही शेतमजूरांकडे शेत जमीन कमी, तर काही भूमिहीन आहेत.

७. मजुरांना अनियमीत काम मिळत असल्याने उत्पादन कमी मिळते व त्यांचा खर्च जादा आहे.

८. स्त्रि-पुरूषांमध्ये तुलनात्मक विचार केला तर पुरूषांना जास्त काम मिळते.

९. भूमिहीन शेतमजूरांची सामाजिक, आर्थिक परिस्थिती खालावलेली दिसते.

१०. असे असलेतरी त्यांच्या मुलांना उच्च शिक्षण देण्याचे प्रमाण वाढत आहे.

संदर्भ ग्रंथ सूची

१.	संगवे विलास	:	समाजशास्त्र, पॉप्यूलर प्रकाशन, मूंबई, ति.आ. १९७१.
२.	खैरनार दिलीप	:	भारतीय समाज रचना व परिवर्तन.
३.	शिंदे विश्वनाथ	:	'लोकसाहित्यमीमांसा', सन्हेवर्धन पब्लिशिंग, पूणे, १९९८, पृ. क्र. १८२.
४.	हरिमोहन	:	'आधुनिक जन-संचार और हिन्दी' तक्षशिला प्रकाशन, दिल्ली, २०००, पृ.क्र. १४४.
५.	मगर जयकुमार	:	'पर्यावरणशास्त्र परिचय' विद्या प्रकाशन, नागपूर, प्रकाशन क्र. ३४४, पृ.क्र. २७, २९.
६.	घाटगे दौलत एस.	:	पर्यावरण अभ्यास, वंद प्रकाशन, अकलूज, प्रकाशन २००५, पृ. क्र. ३९, १०१.
७.	जैन रमेश	:	पर्यावरण मीडिया एवं कानून, सबलाइम पब्लिकेशन, जयपूर, २००५.
८.	Maithani B. P.	:	Environmental Planning for Sustainable Development, MITTA Publications, Delhi. 1992, Page No. 122, 173.
९.	व्यवहारे शरद	:	'लोकरंजनाची पारंपरिक माध्यमे', स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद, २००२, पृ.क्र. ३७, ३६१.
१०.	Airekar R. G.	:	Sociological Study of Gabit Fishing Community From Sindhudurg District. 1991, Page No. 1-3.

SHIVAJI UNIVERSITY LIBRARY KOLHAPUR

११. जैन एच. सी. : पर्यावरण-संचार-शिक्षा एंव प्रबंधन, नेशनल पब्लिशिंग हाऊस, दिल्ली, २०००.

१२. जोशी श्रीपाद : जनसंवाद आणि जनमाध्यम सैध्दांतीक संकल्पना, मंगेश प्रकाशन, नागपूर, २०००. पृ. क्र. ४७, १५५.

१३. Ambekar J. B. : Communication and Rural Development, MITTAL Publication, Delhi, 1992.

१४. मगर जयकुमार : 'पर्यावरणशास्त्र परिचय', विद्या प्रकाशन, नागपूर, प्रकाशन क्र. ३४४, पृ. क्र. २७, २९.

१५. घाटगे दौलत : पर्यावरण अभ्यास, वंद प्रकाशन, अकलूज, २००५, पृ.क्र. ३९, १०१.

१६. आहेरराव वा. : पर्यावरण विज्ञान, निराली प्रकाशन, पुणे, २००१

१७. Maithani B. : Environmental Planning for sustainable development, MITTA Publication, Delhi, Page No. 171, 172.

१८. Bhosale L. : Socio-economic dimensions and Action plan for conservation of coastal Bioresources based on an understanding of Anthropogenic. Final Report, submitted to MSSRE, Chennai-2003.

१९. पाटील दिलीप : अर्थशास्त्र, शिवाजी विद्यापीठ, मान्यताप्राप्त प्रबंध, पृ.क्र. १, ४.

मासिके नियतकालिके यांची सूची

१. महाराष्ट्र भूगोलसास्त्र संशोधन पत्रिका, खंड-१७, जून, २००३.

२. नियोजन खरिप हंगामाचे 'सकाळ' - शेती प्रबोधनी, जून, २००३.

३. शेती प्रगती, मे, २००५.

४. शेती प्रगती, १३, एप्रिल, २००६.

५. चौरंग मराठी साप्ताहिक, १३ फेब्रुवारी, २००६.

६. महाराष्ट्र आर्थिक पाहणी, २००३-०४.

७. Nature Resources, Vol. 34, July-Spet. 1998.